

3. Данилишин Б.М. Світова фінансова криза — тест для України // Дзеркало тижня. — 2008. — № 38 (717). — С. 1—3.
4. Данилишин Б.М. Шлях до подолання кризових явищ — макроекономічна стабільність і скоординованість дій // Дзеркало тижня. — 2008. — № 47 (726). — С. 7—9.
5. Кизим М.О. Доповідь щодо причин економічної кризи та шляхів її подолання, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fru.net.ua/main/756-dopovid-mikolikizima-shhodo-prichin.html>.
6. Коротков Э.М. Антикризисное управление: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 69 с.
7. Кривов'язок І.В. Антикризисное управління підприємством: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів — К.: Кондор, 2008. — 366 с. — С. 64—65.
8. Річний звіт Міжнародного валютного фонду «Подолання глобальної кризи», 2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_rus.pdf.
9. Світова фінансово-економічна криза та міжнародна безпека: між Карлом Марксом і Адамом Смітом О. Резнікова, А. Єрмолаєв «Дзеркало тижня. Україна» №15, 22 квітня 2011, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/svitova_finansovoeconomichna_kriza_ta_mizhnarodna_bezpeka_mizh_karлом_marksom_i_adamom_smitom-80081.html
10. Фесенко М., Ялі М. Глобальна економічна криза: причини та наслідки, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html>
11. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання // Економіка України. — 2010. — № 1. — С. 4—5.

Статтю подано до редакції 16.10.2012 р.

УДК 336.71(477)

О.І. Самсонова, старший викладач,
Ю. Ю. Тихоненко,
ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
Тихоненко Ю.Ю., аспірант НТУУ «КПІ»

БАНКРУТСТВО БАНКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ У статті систематизовано основні підходи до визначення поняття банкрутства банків і його вплив на стійкість банківської системи. Визначено дестабілізуючі чинники, причини і наслідки процесу банкрутства. Проведено аналіз динаміки банкрутства банків США в умовах глобальної нестабільності (2008—2012). Розкрито необхідність постійної діагностики банківської діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банкрутство, падіння банку, платоспроможність, ліквідність, банк-міст, стійкість банків, діагностика.

АННОТАЦИЯ. В статье систематизированы основные подходы к определению понятия банкротство банков и его влияние на устойчивость банковской системы. Обозначены дестабилизирующие факторы, причины и последствия процесса банкротства. Проведен анализ динамики банкротства банков США в условиях глобальной нестабильности (2008—2012). Раскрыта необходимость постоянного диагностирования банковской деятельности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банкротство, падение банка, платежеспособность, ликвидность, банк-мост, устойчивость банков, диагностика.

SUMMARY. The main approaches to define bank failure and its effect on the banking system stability are described in the article. Destabilizing factors of bank failures, causes and effects of the bankruptcy process are specified. Analysis of bank failures dynamics under conditions of global instability (2008—2012) in the USA is carried out. The necessity of continuous banking diagnosis is shown.

KEYWORDS: bankruptcy, bank failure, solvency, liquidity, bridge bank, banks stability, diagnosis.

Постановка проблеми. Банківська система відіграє стратегічну роль у розвитку національної економіки, тому банкрутство будь-якого банку має негативні наслідки для широкого кола суб'єктів, а кількох банків може призвести до системної кризи і депресивних процесів у глобальній економіці. Банкрутство банку є результатом дії дестабілізуючих чинників і негативних процесів, які відбуваються в ньому. На початкових етапах прояву негативних зрушень (шоків, значних або ні) з'являється проблемність у діяльності банку, питання якої на сьогодні залишається дискусійним. Негативною межею проблемності є банкрутство банку, а обов'язковою ознакою банкрута є його неплатоспроможність. Це означає невідворотність збитків у фінансовій системі та у реальній економіці. Постійна діагностика банків, як вчасне виявлення загрози банкрутства, є важливою складовою антикризового менеджменту. Питання банкрутства банків і діагностики виходять на перший план в умовах глобальної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі вагома роль у дослідженні банкрутства банків належить зарубіжним науковцям, оскільки саме на їх фінансових ринках спостерігається найбільша активність даного процесу. Слід виділити наукові дослідження І. Фішера, Ф. Мінскі, М. Фрідмана, Ф. Мишкіна, Д. Сінкі, Е. Ріда, Р. Коттера, С. Фроста, М. Куїнтіна та ін. Певним аспектам проблеми присвячені публікації вітчизняних вчених, як І. Івасів, О. Дзюблюк, О. Барановський, В. Коваленко, А. Степаненко, Г. Карчева, В. Джулай, О. Крухмаль та ін.

Метою статті є визначити сутність банкрутства банків, проаналізувати механізм ліквідації банків в умовах глобальної нестабільності на прикладі ФРС США, з'ясувати дестабілізуючі фактори, причини і наслідки процесу.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що у теорії банківської справи відсутнє тлумачення терміну «банкрутство» стосовно банківської установи. У перекладі з італійської *banco* — стілець, *rotto* — зламаний, що значило ламати або перекидати стілець, на якому сидів неплатоспроможний міняйла. Необхідно відмітити, що питання неплатоспроможності осіб жорстко регулювалося з часів римського та магдебурзького права, коли майно боржника на вимогу кредиторів повністю конфіскували, продавали, розподіляли гроші між кредиторами, а неплатоспроможних лихварів саджали у боргову яму. Такий процес відбувався за участі або під контролем держави. Сьогодні банкрутство є невід'ємною складовою ринкової економіки з її злетами і падіннями.

Економічний і фінансовий словник І. Бернара і Ж.-К. Коллі тлумачить банкрутство (фр. — *banqueroute*, англ. — *bankruptcy*, італ. — *bankarotta*) як стан неплатоспроможності за виною дебітора, встановлений у судовому порядку. Таке визначення повністю відповідає торговельному праву Франції [2]. Платоспроможність банку оцінюється як здатність нести збитки за наданими кредитами без

втрата для повернення вкладів, які зберігаються у банку, що відрізняється від ліквідності — здатності банку в будь-який момент нести відповідальність за власними зобов'язаннями. Ліквідність можна розглядати як необхідну та обов'язкову умову платоспроможності, як засіб її забезпечення. Стівен М. Фрост вважає: компанія є неплатоспроможною, коли її акціонерний капітал падає до нуля, що є результатом збиткової діяльності компанії при зменшенні вартості активів або збільшенні вартості пасивів [4].

У банківській практиці США для визначення процедури банкрутства банку використовується термін *failure*, який у перекладі означає невдачу, провал чи падіння. Установа банкрутує (*failed*), коли регуляторні органи встановлюють контроль над установою шляхом розміщення активів і зобов'язань у проміжному банку (*bridge-bank*) або іншій здоровій установі опікунства чи конкурсного управління. Дія банкрутства вимагає від Федеральної корпорації страхування депозитів (FDIC) надавати кошти для покриття збитків. Установу субсидують (*assisted institution*), коли вона залишається відкритою і отримує деякі страхові виплати з метою продовжувати свою діяльність. Проміжний (банк-міст) це банк, який створено для прийому активів і зобов'язань установи, що збанкрутувала, та управління ними до того, як буде визначений кінцевий покупець активів і зобов'язань збанкрутілого банку. Повноваження створення таких тимчасових банків були надані Федеральній корпорації страхування депозитів (FDIC) Законом США «Про рівні умови конкуренції у банківській сфері» [6].

Розглянемо банкрутство банків у США під час кризи 2007—2012 рр.

Рішення уряду країни дозволити Lehman Brothers оголосити себе банкрутом замість надання фінансового порятунку стало причиною початку важкої кризи у 2007 р. Крах банку в результаті 13-тимісячної кредитної кризи мав загальний негативний вплив на довіру до банківської системи, що сприяло паніці серед інвесторів і кредиторів. Lehman Brothers подає заяву до Одинадцятої глави (захист корпоративного банкрутства в США) законодавства країни, що надає ряд переваг: заморожує майнові і фінансові вимоги, припиняє судові процеси, дозволяє зберегти вартість, назначає комітет кредиторів, а банкрут пропонує план реорганізації та зміни структури капіталу. Одночасно, щоб знизити втрати платників податків, регулюючий орган ФРС надає суттєвий прямий кредит компанії AIG і дозволяє Bank of America придбати Merrill Lynch. Незважаючи на «кризу довіри» внаслідок банкрутства великого банку Lehman, падіння останніх свідчить про їх важкий фінансовий стан і небажання регулятора вчасно застосувати процедуру визначення неплатоспроможності банку.

З початку світової фінансової кризи у 2007 р. і до 15.06.2012 р., збанкрутувало 448 банківських установ США з загальними активами обсягом 687,344 млрд дол. та обсягом депозитів на суму 488 млрд дол., що коштувало Фонду страхування вкладів (DIF) при ФКСД виплат у розмірі 83,5 млрд дол.

Протягом 2008 року сталося 25 банкрутств банків з активами загальним обсягом 373,6 млрд дол. Washington Mutual Bank, який «впав» у лютому того року, мав загальні активи на суму 307 млрд дол., що сьогодні вважається найбільшим банкрутством в історії банківського бізнесу США. Хоча кількість банкрутів зросла тільки на 22 банки у порівнянні з початком кризи у 2007 р., сума активів ліквідованих у 2008 р. банків зросла у 144 рази. Середня цінність

кожного банку становила 14,94 млрд дол., тоді як кожний закритий у 1988 р. банк у середньому володів активами на суму 178,5 млн дол. Це був пік зниклих банків за обсягами активів. П'ятірку найбільших банків збанкрутілих у 2009 р. склали Bank United з активами 12,8 млрд дол., Colonial Bank з активами 25 млрд дол., Guaranty Bank з активами 13 млрд, United Commercial Bank — 11,2 та AmTrust Bank — 12 млрд.

Таблиця 1

Банкрутства банків (дані ФКСД)				
Рік	Кількість банків-банкрутів	Загальні активи збанкрутілих банків, млрд дол.	Втрати Фонду страхування при ФКСД, млрд дол.	Частка втрат ФКСД в активах банкрутів, %
2007	3	2,603	0,113	4,34
2008	25	373,589	15,708	4,21
2009	140	170,867	36,433	21,32
2010	157	96,514	22,355	23,16
2011	92	36,012	7,175	19,9
2012	31*	7,760	1,719	22,15
Разом	448	687,344	83,503	12,15

* — станом на 15 червня 2012 р.

Складено за: <http://www.fdic.gov/bank/individual/failed/banklist.html>

Протягом 2010 р. зникло 23 банка з активами більше 1 млрд дол. Найбільшим виявився Westernbank, штаб-квартира якого розміщена у Пуерто-Ріко, з активами обсягом 11,94 млрд дол., що «впав» 30 квітня. У 2010 р. кількість збанкрутілих банків зросла до 157, що стало найбільшим показником фінансової кризи з 1992 р. і перевищило показник 2009 р. на 17, а 2008 р. на 132 банки. Крім того, 860 банківських установ ФКСД склали список проблемних банків, що є найбільшою величиною за останні 20 років. Але загальні активи банкрутів склали тільки 56,5 % від активів збанкрутілих у 2009 р. банків. Для ФКСД банківські банкрутства коштували 22,4 і 36,4 млрд дол. відповідно.

Протягом 2011 року у США впали 92 банки (перший квартал — 26, другий — 22, третій — 26, четвертий — 18, майже рівномірно). Найбільшими з них у першому кварталі виявилися First Community Bank у Нью-Мексико з активами обсягом 2,31 млрд дол. та United Western Bank у Денвері з активами 2,05 млрд дол. Останнім у цьому списку був Банк торгівлі Вуд Дейл, штат Іллінойс з активами обсягом 163,1 млн дол. Банкрутство обійшлося ФКСД у загальну суму 41,9 млн дол., що становить 25,7 % активів банку. Для захисту застрахованих вкладників усі депозити було розміщено у Advantage National Bank Group даного штату. Найбільшим банкрутом протягом другого кварталу став Superior Bank of Birmingham, штат Алабама, з активами обсягом 3,0 млрд дол. і, за оцінками, втрати для FDIC склали 259, 6 млн дол. З метою розміщення депозитів збанкрутілого банку був створений новий банк Superior Bank, який є дочірнім банком Співтовариства Vancorp LLC, Хьюстон, штат Техас. Новий банк і FDIC підпи-

сали угоду про списання активів Superior Bank на суму 1,84 млрд дол.. Останніми 16 грудня 2011 р. регулятори закрили Premier Community Bank, штат Флорида і Western National Bank, штат Аризона. Активи цих двох банків склали 288,9 млн дол., а їх банкрутство коштувало Федеральній корпорації страхування банківських вкладів у 68,8 млн дол., що становить 23,8 % їх активів і на 4 % перевищує середньорічну частку витрат ФКДС. Для захисту вкладників FDIC заключила угоду про купівлю і прийняття на себе усіх зобов'язань за депозитами з банками Summit Bank у штаті Флорида та Washington Federal у штаті Вашингтон відповідно [7].

На 15.06.12 р. повідомлено про 31 банкрутство банків. Темпи банкрутств сповільнилися тому, що показники економіки США покращилися і найбільш слабкі банки закриті регулюючими органами.

У середньому кожний банк-банкрут мав загальні активи обсягом 1,22 млрд дол. у 2009 р. і 0,615 млрд дол. у 2010 р., у 2011 р. тільки 0,391, а у першій половині 2012 р. лише 0,25 млрд дол. відповідно. Витрати ФКДС по банкрутству склали в середньому за період останньої кризи 12,15 % від суми активів збанкрутілого банку, тоді як у період 1985—1989 років середній показник коливався у межах 30 %. Значно зменшилися терміни проведення процедури та зросла цінність сплачена за активи банкрута банком-покупцем.

Термін здійснення процедури банкрутства банків становив від одного до трьох місяців. Вкладники банків захищені лімітом страхування, який становить 250 тис. дол. ФКДС організує роботу так, щоб філії та застраховані депозити були передані іншому добре капіталізованому банку, а послуги для клієнтів зниклого банку здійснювалися безперервно.

Основними причинами банкрутства банків під час останньої кризи є:

- 1) недостатня капіталізація банків, особливо регіональних;
- 2) зростаючі втрати по іпотечним кредитам та комерційним позикам, що погіршує ліквідність банків та їх капітальні резерви.

На момент 19-го тижня 2010 року було 68 збанкрутілих банків. Така кількість банків була вдвічі більшою, ніж на той самий період 2009 року. На 1 травня 2009 року було закрито лише 32 банки. За даними FDIC, кількісний показник 2010 року був найвищою позначкою для банкрутств банків не тільки з 1992 року, коли була криза заощаджень і позик (займів), а й із часів Великої Депресії.

Закон Додда—Франка про фінансову реформу США (2010 р.) зобов'язує великі фінансові інститути надавати регулятору в особі ФКДС план послідовної ліквідації, який уряд може використати, якщо їх неплатоспроможність буде загрожувати стійкості банківської системи. Такі плани мають назву «заповіт». У своїх заповідях найбільші кредитні організації, які працюють на території США — JPMorgan Chase, Goldman Sachs, Bank of America, Citigroup, Morgan Stanley, Barclays, Credit Suisse, UBS, Deutsche Bank, переконують владу, що не потребують вливання бюджетних коштів у випадку банкрутства. Якщо регулятори визначать перебільшення можливостей банку, то можуть змусити його продати частку найбільш ризикованого бізнесу. За офіційними звітами ФРС США, сума державної допомоги системним банкам під час кризи склала майже 9 трлн дол. З яких 2,5 трлн отримала Citigroup, 2 трлн — Morgan Stanley, 1,3 трлн — Bank of America, 0,4 трлн — JP Morgan Chase.

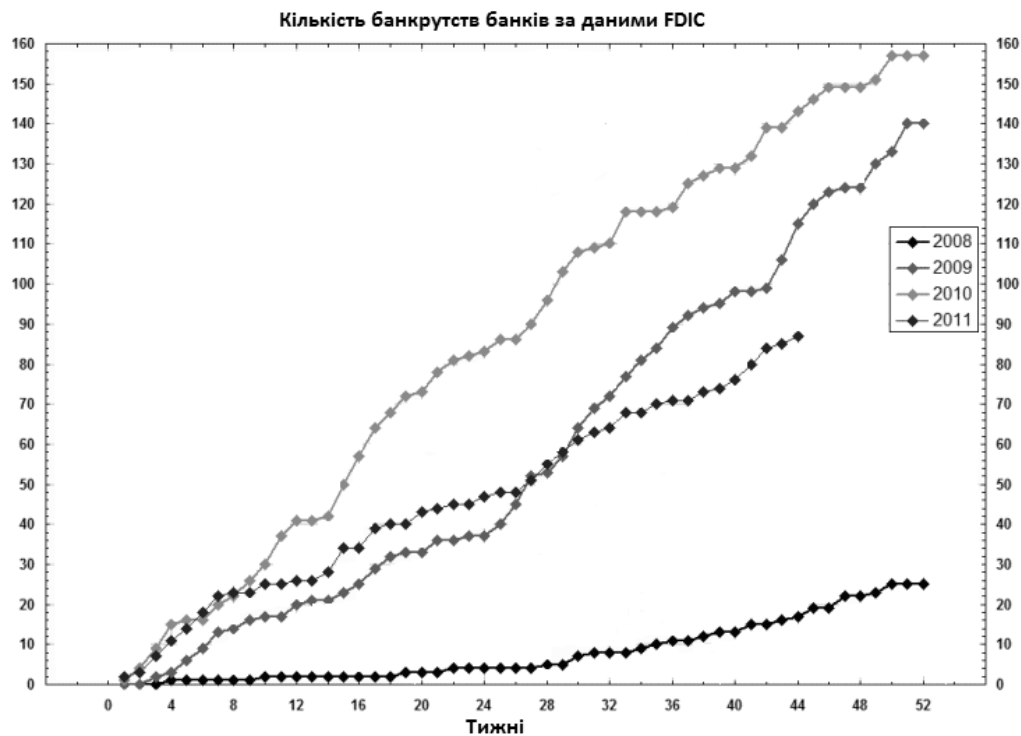

Рис. 1. Кількість банкрутств банків США (2008—2011) [6]

Під особливим наглядом, не тільки у США, знаходяться універсальні банки (фінансові супермаркети). У серпні 2007 р. Великобританія пережила перший стрес у банківській системі за останні більше ніж 140 років. Northern Rock не був надвеликим банком, займав 7 місце за обсягом активів (більше 100 млрд фт. ст.), тримав у своєму портфелі чверть іпотечного кредитування країни, але з лютого по червень 2007 р. ціна його акцій впала більше ніж на 25 %. Протягом трьох днів з банку було вилучено 3 млрд фунтів стерлінгів — 11 % депозитного портфеля банку, а великі черги за межами філій банку свідчили про його проблеми. Для розрахунку з вкладниками Банк Англії позичив банку Northern Rock 32 млрд євро [8]. Після невдалих спроб забезпечити повернення вкладів банк був націоналізований урядом і сьогодні є повністю державним. Банк Англії вперше виступив кредитором останньої інстанції протягом багатьох років, а уряд отримав суттєві пакети акцій в інших британських банках, що є частиною загальної програми рекапіталізації.

Причинами банкрутства є класичні дестабілізуючі чинники: теорія дефляції боргу (І. Фішер); циклічний розвиток економіки (Ф. Мінскі); монетарні чинники (М. Фрідман); погана якість активів (Д. Сінкі); масове вилучення депозитів (Д. Даймонд); ефект невизначеності та зменшення довіри (Д. Шейфер); встановлення квот на кредити (Р. Геррінг); теорія асиметричної інформації (Ф. Мишкін); достатність капіталу (Е. Рід, Р. Коттер) тощо.

Поширення дестабілізуючих чинників завжди спричиняє вплив фондів із банківської системи, що у свою чергу призводить до неплатоспроможності і неліквідності банків, а за відсутності державного втручання — до їх банкрутства. Якщо банкрутства банків уникнути не вдалось, то наслідки нестабільності банківської системи поширюються на економіку країни такими каналами: 1) дисбаланс у платіжних системах (банкрутства платоспроможних, однак неліквідних підприємств); 2) збої у кредитних потоках (скорочення пропозиції грошей для інвестування у прибуткові проекти реального сектору економіки); 3) різке зниження цін на активи економічних суб'єктів. Сукупність таких негативних явищ у певний момент часу викликає спад ділової активності, зменшення добробуту та зростання невизначеності у суспільстві.

Висновки. Часто стійкість банківської системи тлумачать як платоспроможність найбільших банків (що володіють більшою частиною активів і зобов'язань у системі) та ймовірність її підтримання в умовах фінансової нестабільності, а банки є стійкими за високого ступеня довіри до них. У глобальному світі довіра це дуже крихка річ в умовах постійного зменшення частки кредитування, макроекономічної нестабільності, слабкого зросту ринку праці тощо. Банкрутство окремих банків не завжди веде до банківської чи фінансової кризи, але є загрозливою ознакою, що свідчить про недоліки в основі банківського бізнесу. Ефект банкрутства спричиняє два напрями негативних зрушень: по-перше, значно зменшує вартість активів самого банку, і по-друге, обумовлює проблемні наслідки для клієнтів за межами банку. Слід зазначити: оскільки протягом найближчих років процеси глобальної нестабільності збережуть свою динаміку, то вчасне виявлення загрози настання банкрутства є складовою системи антикризового управління і можливе шляхом проведення постійної діагностики банків.

Література

1. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. — 2009. — №4. — С. 8—19.
2. Бернар И, Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь: В 2-х т. — Т. 1: Пер. с франц. — М.: Междунар. отношения, 1997. — 784 с.
3. Фінансове право: проблеми розвитку та застосування: монографія/ А.Т. Ковальчук, А.В. Матіос; за заг. ред. Л.К. Воронової. — К. Парламентське видавництво, 2010. — 480 с.
4. Фрост Стівен М. Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми: Пер. з англ.; За наук. ред. М.В. Рудя. — Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. — 672 с.
5. Mishkin, Frederik S. The economics of money, banking, and financial markets/ Frederik S. Mishkin. — 7 th ed. Printed in the USA, 2004. — 679 p.
6. <http://www.fdic.gov/bank/individual/failed/banklist.html>
7. <http://www.fdic.gov/bank/analitical/quarterly/2011.pdf>
8. <http://www.banker.ua>

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.